

Ігор Кочергін (м. Дніпропетровськ)

Інститут гуманітарних проблем – осередок краєзнавчого руху на Придніпров'ї

В статті аналізується діяльність в сфері краєзнавства Інституту гуманітарних проблем, який є структурним підрозділом Національного гірничого університету.

Ключові слова: Придніпров'я, Інститут гуманітарних проблем, історико-краєзнавчі дослідження, краєзнавчий рух.

Активізація краєзнавчого руху на Придніпров'ї припадає на початок ХХ ст. В цей час в Катеринославі з'явилося кілька центрів, які безпосередньо або опосередковано впливали на процес вивчення та поширення знань про історію, культуру, археологію та етнографію краю. Серед них варто згадати Катеринославське наукове товариство (1901 р.), яке займалося просвітницькою діяльністю. Обласний музей ім. О. Поля (1902 р.), що став найбільшим зібранням історичних артефактів в регіоні, Вчена архівна комісія (1903 р.), яка займалась вивчення минулого Придніпров'я. Поява цих установ певним чином була пов'язана з першим вищим навчальним закладом Дніпропетровщини – Вищим гірничим училищем*, оскільки кожна з названих установ була створена за активної участі його викладачів. Наприклад, серед числа засновників Катеринославської вченої архівної комісії були викладачі училища С.М.Сучков, В.В.Курилов та В.Є.Загулін. Варто зауважити, що жоден з них не був істориком. С.М.Сучков – гірничий інженер, В.В.Курилов – хімік, В.Є.Загулін – викладач аналітичної механіки.

Попри те, що Вище гірниче училище мало технічний профіль, а його викладачі не мали прямого відношення до гуманітарної сфери, саме в його стінах вивчення історії краю отримало серйозну підтримку. Традиції, які були закладені на початку ХХ ст., збереглися, отримавши своє продовження в діяльності Інституту гуманітарних проблем (далі – ІГП), який був створений у 1999 р. в складі Національної гірничої академії України. Протягом 14-ти років незмінним директором ІГП є Віктор Юхимович Пушкін.

Засідання історико-краєзнавчого клубу «Грані». 24.04.2009 р.

В.Ю.Пушкін народився 28 січня 1938 року. У 1960 р. закінчив юридичний факультет Московського державного університету і переїхав до Дніпропетровська. Багато років В.Пушкін віддав комсомольській роботі. З 1968 р. він співробітник Національного гірничого університету [4, с.432]. Закінчивши аспірантуру у Дніпропетровському державному університеті, В.Ю.Пушкін у 1973 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1992 р. Вчена Рада Дніпропетровського гірничого інституту присудила йому наукове звання професора. З червня 1992 р. Віктор Юхимович очолив кафедру історії та політичної теорії [8, с.74].

За ініціативи В.Ю.Пушкіна 22 квітня 1999 р. наказом Міністерства освіти і науки України було створено Інститут гуманітарних проблем. Пере ІГП були поставлені наступні завдання: реалізація наукових і культурно-освітніх проєктів з метою розвитку і вдосконалення системи гуманітарної освіти у вищих технічних закладах;

* З 1912 р. Катеринославський гірничий інститут, з 1926 р. – Дніпропетровський гірничий інститут, з 1993 р. – Державна гірнича академія України, з 1997 р. – Національна гірнича академія України, з 2002 р. – Національний гірничий університет.

координація регіональних досліджень в сфері гуманітарних проблем; вивчення культурно-освітніх, політичних, соціально-економічних та історичних традицій регіону [11].

Одним з перших заходів краєзнавчого характеру, в організації якого взяв участь Інститут гуманітарних проблем, стала ІХ Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство на межі тисячоліть: досвід, проблеми, перспективи», яка відбулась 27-29 вересня 1999 року. Конференція перетворилась на солідний і представницький форум, в організації якого також взяли участь Всеукраїнська спілка краєзнавців, Інститут історії НАН України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури і мистецтв України, Дніпропетровська обласна державна адміністрація. На конференції працювало сім наукових секцій за різними напрямками, було виголошено десятки виступів, серед яких варто відзначити доповіді академіків НАН України П.Т.Тронька «Історичне краєзнавство на межі тисячоліть» і П.П.Толочка «Охорона історико-культурної спадщини на зламі тисячоліть». Чільне місце у ході конференції відводилося обговоренню проблем і перспектив розвитку краєзнавства на Дніпропетровщині. З доповіддю про сучасні умови роботи краєзнавців Дніпропетровщини виступила професор Національного гірничого університету (далі — НГУ), голова Дніпропетровської обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців України Г.К.Швидько [9, с.158].

ІХ Всеукраїнська краєзнавча конференція активізувала краєзнавчі дослідження у стінах НГУ. За активної участі В.Ю.Пушкіна, співробітників

кафедри історії та політичної теорії, підтримки керівництва університету та особисто ректора Г.Г.Півняка ІГП поступово перетворився на один з осередків краєзнавчого руху на Придніпров'ї. В перші роки ХХІ ст. результати історико-краєзнавчих студій публікувалися з друкованому органі ІГП «Гуманітарному журналі», який почав виходити на початку 1999 року. Публікації краєзнавчого характеру, які стосувалися подій та фактів з історії Дніпропетровська і області, а також різних сторінок біографій відомих діячів Придніпровського краю протягом кількох років склали значну частину матеріалів журналу.

Задля акумуляції зусиль дослідників у вивченні історії Придніпров'я керівництво ІГП ініціювало проведення щорічних регіональних краєзнавчих конференцій. Перша з них «Дослідники Придніпров'я ХІХ–ХХ ст.» відбулась у березні 2002 року. Частину матеріалів конференції було вміщено у 14-му номері «Гуманітарного журналу». У 2003 р. відбулась наступна конференція на тему «Пам'ятки історії і культури Придніпров'я», матеріали якої склали частину 17-го номеру журналу [5, с.148]. З кожним роком краєзнавча конференція, яка проводиться ІГП спільно з Дніпропетровською обласною організацією Національної спілки краєзнавців України набувала популярності серед дослідників. Тематика конференцій різноманітна: життя і діяльність видатних особистостей, проблемні питання історії міст і сіл, збереження історико-культурної спадщини та інші. Зазвичай під час роботи конференції розглядається вузьке коло питань, пов'язаних із визначеною темою. Однак тричі конференція присвячувалась помітним

Засідання історико-краєзнавчого клубу «Грані». 20.09.2012 р.

Учасники Тронецьких читань в НГУ. 19.11.2010 р.

датам та особистостям: 4-а «Придніпров'я давнє і сучасне: невідомі та маловідомі сторінки історії та культури» була присвячена 60-річчю перемоги у Великій вітчизняній війні; 8-а «Розвиток науки, освіти і культури на Придніпров'ї у XVIII–XIX ст.» – 110-річчю Національного гірничого університету; 2-а (12-а регіональна) Всеукраїнська «Побут, етнографія і фольклор Придніпров'я у минулому і сьогодні» – 60-річчю з дня народження науковця і краєзнавця С.В.Абросимової. У зв'язку з цим в межах роботи конференцій було оприлюднено кілька доповідей, в яких мова йшла про події радянсько-німецької війни 1941–1945 рр. (на 4-й конференції), історію розвитку Національного гірничого університету (на 8-й конференції) та життя і діяльність С.В.Абросимової (12-а конференція).

Кількість учасників щорічної конференції з року в рік варіюється і складає в середньому 30 осіб. Найбільше доповідей (57 тем доповідей) було представлено на 10-й конференції: «Придніпров'я: давнє і недавнє», що відбулась 25 березня 2011 року. Представництво на конференції доволі демократичне: від студента до професора. У роботі наукових форумів беруть участь окрім істориків, географів, біологів, музейні співробітники, журналісти та інші. Географія учасників охоплює переважно південно-східну Україну. Найбільше доповідачів завжди представлено Дніпропетровською областю, що обумовлено місцем проведення конференції. Найбільш активними є дослідники з обласного

центру, Кривого Рогу, Нікополя, Новомигурська, Павлограда, Царичанки, які на даний час є регіональними центрами краєзнавчого руху на Придніпров'ї. Починаючи з 2-ї конференції в її роботі стали брати участь колеги-краєзнавці із Запорізької області (міста Запоріжжя, Бердянськ). Згодом до них долучилися дослідники з Сімферополя, Києва, Одеси, Херсона, Ніжина (Чернігівська область), Долинського (Кіровоградська область), Чигирини (Черкаська область) і навіть Ростова-на-Дону (Росія). Загалом за 12 років роботи конференції в ній взяли участь 190 учасників, які представили 375 доповідей. Зважаючи на таку широку географію учасників, 11-а регіональна краєзнавча конференція отримала статус Всеукраїнської.

Краєзнавчі конференції стимулювали наукові пошуки в сфері краєзнавства, що в свою чергу вимагало своєчасного і регулярного оприлюднення результатів цих пошуків. Рамки «Гуманітарного журналу» вже не дозволяли здійснювати їх у повному обсязі. Тож, у 2004 р. директор ІГП В.Ю.Пушкін підтримав ідею створення окремого наукового краєзнавчого збірника «Історія та культура Придніпров'я. Невідомі та маловідомі сторінки: Науковий щорічник». На сторінках цього часопису протягом перших років існування були представлені матеріали просопографічного характеру, результати археологічних досліджень на Богородицькій фортеці, історія розвитку міст і сіл Придніпров'я, питання благодійництва та розвитку архітектури,

культури, освіти тощо [7, с.312-313]. Хронологічний діапазон досліджень охоплює період від давнини до сьогодення.

Інститут гуманітарних проблем взяв участь у підготовці кількох видань, присвячених історії НГУ [1; 2; 4], а також долучився до всеукраїнського проекту «Реабілітовані історією». У 2004 р. був виданий збірник документів про політичні репресії в Дніпропетровському гірничому інституті [3].

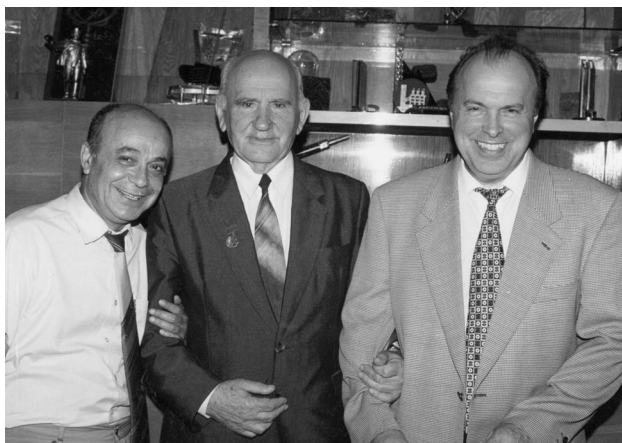
Значної уваги ІГП надає роботі з молоддю. При кафедрі історії та політичної теорії НГУ діє студентський історико-краєзнавчий клуб «Грані», який очолює професор Г.К.Швидько. В рамках діяльності клубу відбуваються зустрічі з відомими діячами Придніпров'я, проводяться презентації книг з історії Дніпропетровщини та України, висвітлюються невідомі та маловідомі сторінки історії [12]. Засідання клубу проводяться на базі Народного музею історії ім. О.Поля НГУ [10, с.6]. Задля стимулювання краєзнавчих досліджень серед молодих науковців НГУ Інститут гуманітарних проблем у 2002 р. ініціював проведення конкурсу і заснував премію імені академіка НАН України П.Т.Тронька.

З самого свого заснування ІГП мав теплі і плідні відносини з головою правління Національної спілки краєзнавців України П.Т.Троньком. Тож, коли у 2010 р. виникла ідея проведення наукових читань, присвячених Петру Тимофійовичу, було вирішено їх проводити на базі НГУ в Інституті гуманітарних проблем. Читання відбулися 19 листопада 2010 р. в приміщенні Народного музею НГУ ім. О.Поля. Читання відкрив ректор НГУ академік НАН України Г.Г.Півняк, який постійно приділяє значну увагу гуманітарній складовій розвитку

Краєзнавча конференція. 29.03.2013 р.

університету. Про взаємовідносини НГУ і П.Т.Тронька розповів директор Інституту гуманітарних проблем В.Ю.Пушкін. Відповідальний секретар Національної спілки краєзнавців України (далі- НСКУ) Р.В.Маньковська зупинилась на подвижницькій діяльності П.Т.Тронька в розрізі розвитку музейної справи в Україні. Заступник голови НСКУ Г.О.Клепак виголосив доповідь про роль П.Т.Тронька на тлі епохи (XX – початок XXI ст.). Про різні напрямки розвитку краєзнавства в останні десятиліття, до яких був причетний П.Т.Тронько, говорили співробітники Інституту історії НАН України Т.І.Катаргіна і Р.Ю.Подкур, професор Київського національного університету Г.П.Савченко, доцент Черкаського університету О.М.Костюкова та інші. Під час роботи читань був продемонстрований документальний фільм «Знамениті українці. Петро Тронько». В рамках конференції учасники відвідали козацький Свято-Троїцький собор в Новомосковську, питанню реконструкції якого П.Т.Тронько та НСКУ приділяли прискіпливу увагу.

Пушкін В.Ю., Тронько П.Т., Півняк Г.Г.

Пушкін В.Ю. і Тронько П.Т.

Через рік, 24 листопада 2011 р. відбулись Другі Тронецькі читання, які традиційно зіб- рали широку аудиторію [6]. В цей раз читання стали своєрідною даниною пам'яті багатоліт- ьому голові НСКУ, герою України П.Т.Тронецьку, який незадовго перед цим пішов у вічність. Від- криваючи читання, В.Ю.Пушкін повідомив про прийняття керівництвом НГУ рішення щодо присвоєння Інституту гуманітарних проблем імені Петра Тимофійовича Тронецька [11].

Таким чином, за 14 років діяльності Інсти- тут гуманітарних проблем став одним з дієвих осередків краєзнавчого руху на Придніпров'ї. Всі ці роки ініціатором і натхненником багатьох проєктів, які були втілені в реальність, був не-

змінний голова інституту В.Ю.Пушкін. Ак- тивно співпрацюючи з іншими краєзнавчими осередками Дніпропетровської області, а також з НСКУ, ІГП вже 12-й рік проводить регулярну краєзнавчу конференцію, видає науковий кра- єзнавчий збірник, веде просвітницьку роботу серед студентів НГУ, проводить презентації краєзнавчих видань, сприяє проведенню нау- ково-краєзнавчих пошуків молодими нау- ковцями та здійснює багато іншої роботи в гумані- тарній сфері взагалі та в галузі краєзнавства зокрема. Внаслідок активної і плідної діяльно- сті в галузі краєзнавства у 2004 р. ІГП отримав загальноукраїнську премію ім. Д.І.Яворниць- кого НСКУ.

Джерела та література

1. Академік Д.І.Яворницький і перша вища школа України. Документи і матеріали. Д.: НГУ, 2004. – 104 с.
2. Єлінов І.М. Нариси з історії Національного гір- ничого університету. – Д.: 2006. – 188 с.
3. «За відсутністю складу злочину...» До історії політичних репресій 20-х – початку 50-х років у Дні- пропетровському гірничому інституті. – Дніпро- петровськ: НГУ, 2004. – 193 с.
4. Історія і сучасність Національного гірничого університету (1899–2009 рр.): монографія / За ред. Г.К.Швидько. – Д.: НГУ, ЛІРА, 2009. – 504 с.
5. Кочергін І.О. Гуманітарний журнал: деякі під- сумки діяльності за п'ять років // Гуманітарний жур- нал. – 2003. – №4. – С.147-149.
6. Кочергін І.О. Другі Тронецькі читання // Краєзнавство. – 2012. – № 1. – С.159.
7. Кочергін І.О. Наукові краєзнавчі видання Дні- пропетровщини // Краєзнавство. – 2009. – № 3-4. – С.312-314.
8. Національний гірничий університет. Профе- сори. – Д.: НГАУ, 2002. – 131 с.
9. Рудий Г.Я. ІХ Всеукраїнська наукова конферен- ція «Історичне краєзнавство на межі тисячоліть: до- свід, проблеми, перспективи» // Український істо- ричний журнал. – 2000. – №2. – С.158-159.
10. Швидько Г.К. Краєзнавство Придніпров'я і його постаті / Швидько Г.К., Пушкін В.Ю. // Гума- нітарний журнал. – 2002. – №2. – С.3-6.
11. Інститут гуманітарних проблем [Електрон- ний ресурс]. – Режим доступу: http:// igr.nmu.org.ua/ua/pro_inst/pro_inst.php (дата звернення 24.04.2012 р.)
12. Історико-краєзнавчий клуб «Грані» [Елек- тронний ресурс]. – Режим доступу: http:// igr.nmu.org.ua/ua/club_grani/ club_grani.php (дата звернення 25.04.2013 р.)

Ігорь Кочергин

Институт гуманитарных проблем – центр краеведческого движения на Приднепровье

В статье анализируется деятельность в сфере краеведения Института гуманитарных проблем, который является структурным подразделением Национального горного университета.

Ключевые слова: *Приднепровье, Институт гуманитарных проблем, историко-краеведческие исследования, краеведческое движение.*

Igor Kochergin

The Institute of humanitarian problems – the center of local history studies in Pridniprovja region

There is activity in local history of The Institute of humanitarian problems which is department of The National mining University is analyzed in this article.

Key words: *Pridniprovja, The Institute of humanitarian problems, Historical and regional research, local history movement.*